

Tomaz Jardim: Mauthausenský proces (Americká vojenská justice v Německu), Academia, Praha, 2014, s. 279

RADIM SELTENREICH

Kniha Tomaze Jardimy, který působí na Ryerson University v Torontu a svou studii sepsal především na základě studia pramenů uložených v Národním archivu ve Washingtonu, představuje významný příspěvek pro poznání, jakým způsobem se americká vojenská justice po druhé světové válce pokusila vyrovnat s mimořádným rozsahem nacistických zločinů. Je proto velmi záslužné, že kniha vydaná v originále jako „The Mauthausen Trial. American Military Justice in Germany“ se ocitá poměrně brzy i v našem prostředí v českém překladu Jaroslava Veise.

Oborově se přitom jedná o právněhistorickou studii se zaměřením na interní problematiku vývoje americké vojenské justice ve vztahu k nacistickým zločinům, když opomenuty nejsou ani některé aspekty mezinárodního práva. Obecně tak lze říci, že právě v dynamice prolínání těchto dvou složek – brilantně v knize Jardimem postižené – tkví teoretická podstata autorovy práce, přičemž nad touto základnou se pak zvedá podrobný popis průběhu samotného „mauthausenského procesu“.

Skutečně nás tak autor ve své studii nejprve seznamuje s teoretickým rámcem stíhání nacistických zločinů po druhé světové válce, přičemž opakovaně zdůrazňuje odlišnost „hlavního norimberského procesu“ a procesů konaných na území bývalého koncentračního tábora Dachau, mezi něž spadal právě i v knize podrobně zkoumaný „mauthausenský proces“. Zde totiž svou spravedlnost vykonávala americká vojenská justice a je tak jen logické, že autor se nejprve musel vyrovnat s klíčovou otázkou její jurisdikce, tak jak to ostatně musela v poválečných poměrech kdysi učinit i ona sama.

Z tohoto pohledu nás pak postupně obznamuje s nástupem tématu „válečných zločinů“ ve Spojených státech amerických, kdy v této souvislosti zejména zdůrazňuje význam zmasakrování amerických válečných zajatců u belgického města Malmédy v rámci německé ofenzivy v Ardenách v prosinci 1944, jakož

i zprávy o vraždění zajatých amerických letců. Není pak rozhodně bez zajímavosti, že při hledání možnosti postižení těchto zločinů se američtí právníci vrátili až do časů občanské války, kdy jim precedens poskytl soud konaný s Henrym Wirzem, obžalovaným z páchaní zvěrstev v zajateckém táboře Konfederace v Andersonville ve státě Georgia. Svou roli přitom jistě sehrála i ustanovení jednotlivých Haagských a Ženevských úmluv spadajících do sféry mezinárodního práva (jako „souboru pravidel provedení války, který byl zahrnut do obecné právní soustavy státu“, s. 35), které ale nestanovily způsob svého vlastního vymáhání, jakož i tresty za své vlastní porušování.

Procesy v Dachau se přitom odehrávaly před vojenskými soudními komisemi (*military commissions*) jako vojenskými tribunály americké armády posuzujícími nezákonnost jednání jednotlivců v souvislosti s válkou, přičemž jejich jurisdikce se vztahovala pouze na válečné zločiny spáchané po ustavení Organizace spojených národů 1. ledna 1942 a stranou ponechávaly i zločiny spáchané na německých státních příslušnících. Naopak se na základě zvykového práva ale jejich jurisdikce rozšířila ze zločinů páchaných na válečných zajatcích i na zločiny páchané na civilitech, což umožňoval odkaz na trestné činy, které „znevažují obecnou spravedlnost nebo jsou z hlediska morálky hanebné“ (s. 39).

Dále se pak autor zabývá i otázkou procedurálních pravidel a dokazování v Dachau, přičemž připouští, že určité „uvolněnější standardy“ (zejména v otázce připouštění důkazů) na rozdíl od obvyklé americké soudní praxe vyvolávaly kontroverze a podrobily toto soudnictví již poměrně brzy rozsáhlé kritice. Uvedené lze přitom i chápat jako určitou daň za snahu o rychlé a efektivní odsouzení velkého množství nacistických zločinců.

Po tomto teoretickém nástinu celé problematiky nás pak autor seznamuje s konkrétními procesy americké vojenské justice, které předcházely „mauthausenskému procesu“, přičemž

neopomíná zdůraznit, že právě v nich se už zformuloval klíčový princip „nepřímé viny“ vycházející z přesvědčení, že koncentrační tábory byly zločinnými zařízeními, kdy už pouhá příslušnost k jejich personálu zakládala presumpci účasti na spiknutí k páčání válečných zločinů. Právě tento koncept obvinění „z účasti na společném plánu páchat válečné zločiny“, který ostatně nemusel být nikterak výslovně formulován, ale který se vzhledem k charakteru koncentračních táborů dal u všech členů jeho osazenstva předpokládat, tak vlastně umožňoval obžalovaným argumentovat jediné tak, že „v táborech nebyli, že si je někdo spletl, že se nedopustili jednání, z něhož jsou obviňováni, nebo že existují jiné polehčující okolnosti“ (s. 58).

Pak už nás autor seznamuje přímo s historií rakouského koncentračního tábora Mauthausen, přičemž upozorňuje, že v kontextu nejasné situace po 2. světové válce, byl tento tábor nesprávně považován za „vyhlazovací“ a jako takový srovnáván s „tábory na Východě“. Hlavní důraz je přitom pochopitelně soustředěn na osvobození tábora a na následné obstarávání důkazů o zdejších zločinech, při němž zcela zásadní roli sehráli osvobození vězni.

Dále stojí v centru autorovy pozornosti samotné počínání obžaloby vedené podplukovníkem Williamem Densonem, jehož klíčovou roli v celém případě ostatně i opakovaně zdůrazňuje. Zajímavý je tak už jeho výběr 61 obžalovaných mužů pro mauthausenský proces, jakož i popis získávání jejich příznání. Následuje pak detailní vylíčení průběhu procesu, který trval pouhých 36 dnů a nakonec ve svém výsledku vedl k vynesení 49 rozsudků trestu smrti (vykonaných v květnu 1947), tedy k nejvíce rozsudkům tohoto typu ve všech procesech amerických dějin. Je přitom s ohledem na další známý vývoj příznačné, že všichni ostatní obžalovaní, kteří

dostali doživotní tresty odnětí svobody, byli nejspíše do konce roku 1951 propuštěni.

V souhrnném hodnocení Jardimovy práce lze tak především vyzvednout pečlivě vylíčený právněhistorický kontext, do něhož svou studii o mauthausenském procesu zasadil a zároveň jej i ukázal jako normu, od níž se slavný norimberský proces s hlavními válečnými viníky výrazně odlišoval (doslova cituje jednoho z tehdejších žalobců, který řekl, že „porovnávat Norimberk a vojenské soudy by podle něho nebylo srovnáváním jablek s hruškami, ale jablek s nákladáky“, s. 31).

Dále není bez zajímavosti ani autorova krátká úvaha nad činností současné americké vojenské soudní komise v Gauantánamu na Kubě, kde se obdobně jako tehdy v Německu jedná o zadržované cizí státní příslušníky. Zároveň si lze při čtení knihy i uvědomit, že vlastně nejnovější pojetí stíhání nacistických zločinů spáchaných na území koncentračních táborů se po určitém oblouku – kdy základem trestnosti byla pečlivě zkoumaná individuální vina – vrací přesně tam, kde už po válce bylo. Tedy k situaci, kdy už pouhá příslušnost k personálu tábora předpokládá trestnost a v souladu s tím se tak důkazní břemeno přesouvá na obžalovaného, na němž je, aby prokázal svou nevinu. Zajímavou se pak pro čtenáře jeví být i role amerických obhájců, kteří (aniž by to Jardim sám blíže komentoval) ukázali nemalé profesionální nasazení při obhajobě konkrétních nacistických zločinců, jež se však – zejména při popisu způsobu křížového výslechu přeživších mladých židovských svědků Mauthausenu – jeví nezaopatřenému čtenáři být až na samé hranici dobrého vkusu.

Každopádně je však kniha právněhistorickou studií, jež si nezaslouží být přehlédnuta a v neposlední řadě i důstojným pomníkem všem obětem hrůzných poměrů mauthausenského koncentračního tábora.

Judikatura k rekodifikaci

Komplexní pracovní pomůcka, soustřeďující veškeré potřebné informace pro práci s judikaturou po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku a zákona o obchodních korporacích.

Můžete získat také v systému ASPI

Využijte výhodný nákup na www.wolterskluwer.cz/obchod

Wolters Kluwer